

Ötödik díjazott

RADNÓTI MIKLÓS
lírájában a rendíthetetlen hűség
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Ha voltak fényes lapjai a XX. század poklokat is idéző történelmének, azokat a lapokat többnyire írók írták. Ha voltak nagy nemzeti teljesítményeink, melyeket nem pusztíthattak el a háborúk, hatalmak, örültek, trianoni döntések és ellenforradalmi megtorlások, azok elsősorban a művészetben, az irodalomban születtek. Ez volt a tér, ahol tehetség, erkölcs és igazság más-más színű tébolyok és aljasságok ellenében érvényesülhetett. Az embert megölhették, de emberség, szépség, gondolat életművekben túlélte a századot. A nagy magyar irodalom folytonosságát nem szakíthatták meg az emberi és nemzeti katasztrófák történelmi cezúrái sem.

Radnóti Miklós ennek a megtörhetetlen folytonosságnak, nemzeti irodalmunk fölényes erkölcsi-szellemi erejének egyik példaembere.

Költészete a két világháború között olyasformán indult, mint más tehetséges társaké: avantgard hatások, ifjonti lázadás, a saját hang, az egyéni kifejezőmód keresése. A fiatalemberben előbb a költői tehetségnek kellett megvívnia a maga szabadságharcát a polgári jólét, a kiegyensúlyozott polgári életút ígéretével szemben. Ezen a csatatéren hamar eldőlt a harc a költő javára. Itt nyílik meg az út a magyar szellemi élethez való kapcsolódás számára a szegedi egyetemen s ott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában. „Vidéki költő”-ként talál magára, de közösségre, neki való közösségre is, társakra Szegeden és népére az országban. Mondhatjuk, eddig aránylag könnyű az út az individuumtól a közösségre találásig, a polgáritól az értelmiségi létig és feladatig, onnan pedig az azonosulásig a vidéki Magyarország népével és a városi, az „angyalföldi és lágymányosi” proletárral. A *Lábadozó szél* című 1933-as kötete tanúskodik erről.

Radnóti Miklós, a fiatal költő ekkor még választhat, és választása szerint közösségre talál. Ebben származásának nincs jelentősége. A történelem azonban az egyén szándékaival, választásaival szemben is sorsot alakít, sorsot rendel. Európa levegőjében egyszer csak meg kell éreznie a veszélyt, a szélben "a farkascorda szagát", rá kell döbbsennie, hogy ebben a történelmi időben – akarata ellenére – származása lesz sorsalakító tényezővé, s ami rá vár, arra csak maga készülhet fel, s azt neki magának, magában és magányosan kell viselnie. Radnóti Miklós költészete ekkor, az *Újhold* c. kötete verseiben, 1933 és 1935 között telítődik személyes élményekkel és a veszélyérzet jegyében a költői és emberi nagyság vitathatatlan jeleivel.

A *Járkálj csak, halálraítélt!* kötete annak a szép dokumentációja, amint a korábbi veszélyérzet halálfélelemmé érik, az ifjú szomorú férfivá, a közösségi ember magányossá és emlékezővé a személyes fenyegetettség és a félelem szorításában. Az egyre reménytelenebb élethelyzet azonban egyre inkább feltámasztja a küzdőszellemet a költőben. Nem támad, nem gyűlöl, hanem önmagát, a maga kétségeit, félelmeit és gyengeségeit igyekszik legyűrni. Példaemberré akarja tenni magát, és példákra talál József Attilában, Lorcában,

költőelődökben és kortársakban, tőlük kap erkölcsi támaszt a küzdelemhez. A „Nem menekült” magatartása lesz számára a megtartó és felemelő minta. Nem támad és nem menekül. Himnuszt ír a békéről, elindítja az eclogák sorát. Egyre tisztább tekintettel néz szembe a sorssal, mert biztos már önmagában. Reálisan lát, de daccal és emberszeretettel új idillt teremt költészetében a jövőnek. Élete utolsó szakaszának két kötete, a *Meredek út* és a *Tajtékos ég* című posztumusz kötet versei már egy másik, szinte nem is evilági emberi emelkedettség hordozói.

Radnóti Miklós pályájának elején még csak egy művelt, érzékeny és finomam lázadó polgári költőt sejtet, nagyobb drámák és költői küzdelmek nélküli lírát. Csakhogy a költészet hamar sorssá lesz életében, s a széphangú polgári lírikus eme „sorsválasztással” emelkedik magasabbra először: az individuális létből a közösségi szerepvállalás és példaemberség magasába. Ez a választás lesz azután tragikus sorsán belül életének determinánsa az utolsó pillanatig. Joggal mondhatjuk, hogy végzete származásából s az elembertelenedett kor természetéből következett. Ám nagysága csakis önmagából, tehetsége és erkölcsi fölénye harmóniájából fakadt. Nem azáltal lett kereszténnyé, hogy felnőtt korában katolizált, nem is zsidó származása ellenében lett azzá, hanem mélyen keresztényi lelkülete és tudatos választási, erkölcsi döntései révén. Radnóti Miklós a halálsejtelmekről a munkaszolgálatos gyötrelmeken át a bori táborig, s onnan tovább a halálig a kereszt útját járta. Rég tudta már, hogy áldozat lesz, „olyan, kit végül megölnek”, de élete stációit lélekben és költészetben egyre magasabbra emelkedve járta végig. Így választott sorsot magyarsága tekintetében is. Nem követhettek el olyan bűnt vele szemben, hogy fájdalmában vagy kétségbeesésében csak egyszer is, csak egyetlen pillanatra is valami más akart volna lenni, mint magyar hazájának fia, mint magyar költő. Ahelyett, hogy ótestamentumi átkokat szórt volna magyar hazájára vagy nemzetére, megírta a hazafiság egyik legszebb versét, a *Nem tudhatom...* címűt. Ahelyett, hogy meggyűlölte volna még magyar anyanyelvét is, a szeretet és aggodalom hangján kérdezte: „Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?”

Volt-e a világháborús Európában keresztényibb lélek nála? Volt-e meggyötört, megsebzett magyarságában hűségesebb magyar nála?

A költő a lágerban, a halálra szántak táborában értelmet álmodott az áldozatnak egy minden eddiginél tisztultabb, emberibb jövő képében. Emlékeit, az idill pillanatait ölelte magához, hogy erőt merítsen: asszonyt, barátot, magyar tájat, magyar műveltséget, hazai fényeket a barakk homályában.

Legyen ez a Magyar Örökség-díj viszontölelés a költőnek, olyan, amely emlékét és életművét visszavonhatatlanul a magyar szellemi örökség részévé teszi, nem néhány esztendő irodalmi divatjaként, de minden időkre, amíg magyar nyelv és magyar műveltség létezni fog!

Bíró Zoltán
irodalomtörténész

Életrajz

Radnóti Miklós (*1909. május 5. Budapest, +1944. november 6-10. között, Abda): költő, műfordító. Születésekor anyja és ikertestvére meghal, 11 éves korában apja is meghal, nagybátyja gondoskodik róla. Kereskedelmi érettségit szerez, majd a csehországi Reichenberg (ma: Liberec) textilipari szakiskolájában tanul. Két és fél évet nagybátyja vállalatánál dolgozik. 1930: megjelenik első verseskötete (*Pogány köszöntő*), beiratkozik a szegedi egyetemen magyar-francia szakára. Egyik alapítója a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának. Falukutató útjain a paraszti élettel ismerkedik. 1931-ben elkobozzák *Újmódi pásztorok* c. kötetét, a nyolcnapi fogháztól csak tanárának, Sík

Sándornak köszönhetően menekül meg. 1933: *Lábadozó szél* c. kötet, 1934: bölcsészdoktor, megnősül (Gyarmati Fanni), 1935: tanári oklevelet szerez, állást nem kap. 1936: *Járkálj csak, halálraitélt!* c. kötet, 1937: Baumgarten-díj, 1938: *Meredek út* c. verses kötet, 1940: *Ikrek hava* c. pózai kötet, *Válogatott versek*. 1940.szeptember 5 - december 18: munkaszolgálatos Szamosveresmarton, 1942. július 1-jétől Margittán, Királyhágón, Élesden (Bihar m.), majd a hatvani cukorgyárban, végül Budapesten munkaszolgálatos. A háborús cenzúra verseinek közlését nem engedélyezi, műfordításokból él: *Orpheus nyomában* (1943). 1940- május 20-ától ismét munkaszolgálatos: a német felügyelet alatt álló szerbiai Bor melletti Lager Heidenauba kerül. Itt írja a két utolsó eclogát: *Gyökér*, *Levél a hitveshez* és az *A la recherche* c. verset. 1944. szeptember 17-én Borból gyalog, „erőltetett menet”-ben nyugat felé indítják őket. Közben is képes volt a négy *Razglednica* megírására. Abda környékén tarkólövessel meggyilkolják. Noteszába gondosan beírt verseit exhumálásakor viharkabátja zsebében találják meg. A még maga összeállította, de utolsó verseivel bővített kötete (*Tajtékos ég*, 1946) a háború után éledező irodalmi életünk első jelentős eseménye.